

Key words: continuity, the principle of continuity, consistency of learning, systemic of learning, continuity means of learning, thematic continuity, technological continuity.

УДК 376.42

Косенко Ю.М.

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ІСТОРИЧНИХ ПОНЯТЬ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ

У статті обґрунтовані основні критерії визначення сформованості історичних понять у дітей з вадами інтелекту, висвітлені рівні засвоєння системи понять з курсу та їх кількісні показники, запропонована формула визначення загального рівня сформованості історичних понять в окремого учня з кожного завдання.

Ключові слова: розумово відсталі учні, критерії оцінювання, історичні поняття.

На сучасному етапі розвитку освітньої галузі в Україні актуальною залишається проблема визначення критеріїв і показників ефективності навчального процесу. Відповідно до наказу МОН України № 371 від 5.05.2008 року у контексті удосконалення освіти та переорієнтацію на розвиток особистості учня, необхідно змінювати підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень школярів. Оцінювання повинно ґрунтуватися на позитивному принципі, що передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

На думку С.Г.Костогриз, Г.В.Красильникової, М.Є.Скиби, для об'єктивного визначення успішності дитини, оцінки виконаного завдання чи засвоєного навчального матеріалу потрібно визначати за спеціальними критеріями [3].

Слід зазначити, що розроблені критерії для визначення рівня сформованості знань і вмінь учнів масових шкіл не підходять для роботи з розумово відсталими школярами. Учні спеціальних шкіл отримують нецензову освіту і мають різноманітні за ступенем і характером порушення інтелектуального розвитку та недостатньо сформований рівень психічного розвитку.

З урахуванням специфіки навчання дітей з психофізичними вадами, одним із основних завдань нашого дослідження є створення критеріїв оцінювання сформованості історичних понять у розумово відсталих учнів.

Під поняттям “критерій” ми розуміємо мірило для визначення, ознаку на основі якої здійснюється оцінка чого-небудь [4].

Необхідно зазначити, що засвоєння понятійних систем відбувається під час спеціально організованої навчальної діяльності учнів, яка складається з певних структурних компонентів. У дослідженнях К.В.Ардобацької, Н.П.Кравець, Г.М.Мерсіянової, І.М.Родименко, В.М.Синьова, В.В.Тарасун, О.П.Хохліної відмічалася важливість змістового, операційно-організаційного та емоційно-мотиваційного компонентів даної діяльності при оцінці осіб з вадами інтелекту [2; 5; 6].

Схожі погляди висловлював А.І.Капустін [1] зазначаючи, що основними критеріями сформованості історичних понять повинні бути їх повнота розкриття (змістовий компонент) та форма передачі змісту понять (операційно-діяльнісний компонент). Як бачимо, вчений відмічав якісні характеристики навчально-пізнавальної діяльності учнів, але, на нашу думку, для ефективного діагностування засвоєних понять, необхідно більш детальніше підійти у визначенні якісних характеристик визначених складових діяльності учнів.

Досліджуючи проблему критеріїв, ми вважаємо, що найбільш адекватними показниками змістового компоненту при визначенні рівня засвоєння історичних понять є повнота, правильність та усвідомленість.

Під повнотою, ми розуміємо відтворення обсягу поняття, визначеного навчальною програмою; відтворення всіх характеристик, ознак об'єкта вивчення (від фрагментарного до відтворення у повному обсязі).

Усвідомлення, розглядається нами, як розуміння, мислительний процес, спрямований на виявлення в історичному понятті загальних, істотних властивостей та зв'язків і здобуття знань про нього; вербалізація у вигляді відтворення (переказ, пояснення).

Щодо правильності, то даний критерій оцінюватиме відповідність відтвореного змісту поняття, закладеного в навчальну програму (від не завжди точного до правильного відтворення).

Важливим показником у діагностиці сформованості понять в учнів з вадами інтелекту є операційно-організаційний компонент, а саме рівень самостійності опрацювання навчального матеріалу.

Самостійність виконання завдання передбачає контроль учителем учня, під час застосування ним понять при виконанні завдань, та допомога йому на практичному (спільне виконання дії з учителем), вербальному (повторний інструктаж, пояснення, аналіз, підказка, вказівка), загальному (стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги) рівнях.

Важливим і узагальнюючим критерієм в оцінюванні знань і вмій розумово відсталих школярів є їх міцність, адже лише ті поняття і пов'язані з ними вміння, які дитина може відтворити у необхідний момент в різних життєвих ситуаціях свідчатиме про не механічне заучування матеріалу, а свідоме й ґрунтовне їх засвоєння, глибоке розуміння істотних ознак і сторін предметів та явищ, зв'язків і відношень між ними і в середині них. Для перевірки сформованості понять в учнів за даним критерієм, потрібне проведення декількох зрізів знань у кінці уроку, після вивчення теми (розділу) і в кінці семестру (навчального року).

Розробляючи критерії та їх показники, ми усвідомлювали, що виділили тільки деякі з можливих, акцентуючи увагу на найбільш вагомих.

Для чіткого усвідомлення педагогом рівня сформованості понять у дітей, нами були співставлені якісні характеристики змістового й операційно-організаційного компонентів діяльності школярів з кількісними показниками (рівнями засвоєння понять та балами).

Кожному рівню відповідав певний вид розумової діяльності. На I рівні провідною була пасивно-репродуктивна діяльність, для якої достатнє сприймання, розрізнення та усвідомлення окремих вивчених історичних понять. II рівень – репродуктивний, якому притаманне відтворення засвоєних понять та застосування їх у різних видах практичних робіт за зразком. III рівень характеризувався репродуктивно-продуктивним типом діяльності, показовим для якого було застосування засвоєних понять у змінених навчальних ситуаціях, перенесення способів виконання на аналогічні завдання. IV рівень передбачав під час виконання завдань, задіювання продуктивного типу розумової діяльності, що характеризувався самостійним перетворенням способів виконання навчальних завдань і перенесенням їх на виконання інших видів діяльності (табл. 1).

Для зручності математичного опрацювання учнівських даних сформованості історичних понять ми співвіднесли рівні з традиційною (12-бальною) системою оцінювання, де кожному рівню відповідала певна кількість балів:

I рівень (низький) – нараховувалося від 1 до 3 балів;

II рівень (середній) – нараховувалося від 4 до 6 балів;

III рівень (достатній) – нараховувалося від 7 до 9 балів;

IV рівень (високий) – нараховувалося від 10 до 12 балів.

Як бачимо, рівні структурно склалися з трьох балів, які становили низький, середній та високий показники кожного рівня. Низький бал свідчив про не завжди точне відтворення поняття, середній – в основному правильне відтворення, високий – правильне розуміння поняття. Наприклад, I рівень складався з низького показника – 1 балу, середнього – 2 балів і високого – 3 балів, де на 1 бал учень повинен фрагментарно, не завжди точно відтворювати поняття за допомогою вчителя, на 2 бали – фрагментарно, в основному

правильно відтворювати поняття за допомогою педагога, на 3 бали – правильно відтворювати поняття, але з порушеннями логіки викладу та за допомогою вчителя.

Таблиця 1

Критерії діагностування рівня сформованості історичних понять

Якісні показники	Кількісні показники (рівні)			
	I	II	III	IV
Змістовий компонент (знання)				
Повнота	фрагментарне відтворення	відтворення до половини обсягу поняття	відтворення більшої частини обсягу поняття	відтворення повного обсягу поняття
Правильність	1 – не завжди точно; 2 – в основному правильно; 3 – правильно	4 – не завжди точно; 5 – в основному правильно; 6 – правильно	7 – не завжди точно; 8 – в основному правильно; 9 – правильно	10 – не завжди точно; 11 – в основному правильно; 12 – правильно
Усвідомленість	матеріал розуміє частково, фрагментарно	матеріал в основному розуміє	матеріал розуміє, може виділити головне, частково пояснити	матеріал розуміє, може виділити головне, пояснити
Операційно-організаційний компонент (вміння)				
Самостійність виконання завдання	постійний контроль, значна допомога	постійний контроль, допомога за ситуацією	контроль та допомога в окремих випадках	допомога в окремих випадках

Прагнучи досягнути чіткості у визначенні кожного рівня, нами були розроблені їх якісні характеристики. Для критерію “Повнота засвоєння історичних понять” були складені такі характеристики. Найменші показники (1-3 бали) виставлялися за відповідь, у якій частково, не логічно, фрагментарно відтворювався зміст деяких з основних історичних понять.

Кількість балів від 4 до 6 за відповідь свідчила про те, що розумово відсталий учень відтворював менше половини обсягу історичних понять.

Якщо нараховувалося від 7 до 9 балів, то це підкреслювало достатній рівень сформованості історичних понять у школяра та його здатність відтворювати більшу частину їх обсягу.

Найбільша кількість балів від 10 до 12, нараховувалася за відповіді, у яких було відтворено повний обсяг історичних понять.

Одним із провідних критеріїв при визначенні рівня сформованості понятійних систем була їх усвідомленість. У випадку, коли у відповідях учень демонстрував часткове засвоєння навчального матеріалу, фрагментарне розуміння істотних ознак і зв'язків історичних понять, виставлялося 1-3 бали.

Кількість балів від 4 до 6 ставилася за відповідь, у якій школяр показував усвідомлення менше половини історичних понять з поясненням лише деяких з них та виділенням окремих взаємозв'язків між поняттями та явищами.

За умови розуміння дитиною суті навчального матеріалу, більшості історичних понять, здатності виділення їх основних рис та часткового пояснення, усвідомлення більшості логічних зв'язків, то така відповідь оцінювалася у 7-9 балів.

Якщо учень розумів навчальний матеріал і у відповідях правильно пояснював історичні поняття, визначав їх головні ознаки, властивості, об'єкти, виділяв причинно-наслідкові зв'язки, то дана робота оцінювалася у 10-12 балів.

Важливе місце у визначенні рівня сформованості історичних понять у дітей з вадами інтелекту, на нашу думку, посідав критерій “Правильність вживання поняття”. Даний показник включав у себе наявність не завжди точних відповідей, в основному правильних та правильних відповідей. Не завжди точні відповіді оцінювалися найнижчими балами відповідно до рівнів (низький – 1 бал, середній – 4 бали, достатній – 7 балів, високий – 10 балів); в основному правильні відповіді отримували – 2 бали (низький рівень), 5 балів (середній рівень), 8 балів (достатній рівень), 11 балів (високий рівень); правильне виконання завдань оцінювалося у максимальну кількість балів (3, 6, 9, 12) відповідно до рівня виконання.

Зазначимо, що критерій змістового компоненту “Правильність вживання поняття” тісно переплітався з критерієм операційно-організаційного компоненту – “Самостійність виконання завдання”, доповнюючи одне одного і сприяючи об’єктивному визначенню рівнів.

Щодо критерію “Самостійність виконання завдання”, то даний показник складався з декількох рівневих компонентів: постійного контролю вчителя, його значної (практичної) допомоги учню при написанні відповіді (нараховувалося від 1 до 3 балів), постійного контролю педагога, його вербальної допомоги за ситуацією (нараховувалося від 4 до 6 балів), контролю вчителя та загальної допомоги у окремих випадках (нараховувалося від 7 до 9 балів), самостійного виконання учнем завдань та допомоги вчителя у окремих випадках (нараховувалося від 10 до 12 балів).

Необхідно зазначити, що кожне завдання оцінювалося нами за вказаними критеріями і мало декілька (чотири) оцінок

Для визначення середнього рівня сформованості історичних понять з кожного завдання ми користувалися формулою:

$$\bar{X}(n) = \frac{\Sigma x(a) + \Sigma x(b) + \Sigma x(c) + \Sigma x(d)}{N}$$

де:

\bar{X} – загальний рівень окремого завдання;

n – номер завдання;

$\Sigma x(a)$ – рівень сформованості понять за критерієм “Повнота засвоєння історичних понять”;

$\Sigma x(b)$ – рівень сформованості понять за критерієм “Усвідомленість засвоєння історичних понять”;

$\Sigma x(c)$ – рівень сформованості понять за критерієм “Правильність вживання понять”;

$\Sigma x(d)$ – рівень сформованості понять за критерієм “Самостійність виконання завдання”;

N – кількість критеріїв.

Дана формула допомагала виставити одну, загальну оцінку (кількість балів) з кожного тестового завдання.

Для зручності визначення загального рівня сформованості історичних понять за результатами комплексу тестових завдань нами були розроблені відповідні кількісні показники. Логіка їх створення наступна: кожний тестовий комплекс (діагностичний, низка тематичних і підсумковий зрізи знань) складався з 7 завдань. За умови відповіді учня на низькому рівні, коли кожне завдання оцінювалося не вище 3 балів, він набирив 21 бал. Також до низького рівня відносилися роботи, де з 7 завдань більшість належали до I (низького) рівня. Наприклад: 4 завдання були оцінені у 3 бали, а 3 завдання отримали оцінку – 4 бали, що у сумі становило 24 бали.

Якщо учень взагалі не відповідав на запитання і не залишив жодних відміток у завданні, то воно оцінювалося у 0 балів.

Таким чином мінімальними показниками низького рівня було 0 балів, а максимальними – 24 бали. За аналогічною логікою створювалися показники інших рівнів. Отже:

від 0 до 24 балів – низький рівень сформованості історичних понять, який характеризувався репродуктивним типом діяльності школяра, частковим, елементарним розумінням та не завжди правильним відтворенням історичних понять, усвідомленням переважно конкретних, загальновідомих понять, виконанням завдань зі значною допомогою вчителя;

від 25 до 45 балів – середній рівень сформованості історичних понять, який свідчив про репродуктивний тип діяльності розумово відсталого учня, його свідоме засвоєння та відтворення менше половини навчального матеріалу, здатність пояснювати широковживані історичні поняття з їх окремими логічними зв'язками, виконувати завдання під контролем вчителя та отримувати допомогу від нього у разі необхідності;

від 46 до 66 балів – достатній рівень сформованості історичних понять, який підкреслював репродуктивно-продуктивний тип діяльності школяра, з переважно правильним відтворенням більшої частини історичних понять, виділенням головних ознак та поясненням більшості причинно-наслідкових зв'язків, переважно самостійним виконанням завдань з незначною допомогою педагога;

від 67 до 84 балів – високий рівень сформованості історичних понять, який характеризувався продуктивним типом розумової діяльності, з відтворенням понять у повному обсязі, з правильним поясненням та виокремленням основних рис історичних понять, їх зв'язків з іншими явищами і поняттями, локалізацією у часі й просторі, самостійним виконанням завдань, перенесенням засвоєних знань та вмінь на виконання інших видів діяльності, допомогою вчителя лише у поодиноких випадках.

Таким чином, оцінивши учнівську роботу за вказаними критеріями, ми об'єктивно визначали рівень сформованості знань історичних понять у окремого розумово відсталого учня та його вміння застосовувати їх у практичній діяльності.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на пошук шляхів формування історичних понять у дітей з вадами інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Капустин А. И. Исследование уровня сформированности исторических понятий у учащихся II – V классов вспомогательной школы / А. И. Капустин // Дефектология. – 1989. – № 4. – С. 33 – 37.
2. Родименко І. М. Критерії оцінювання досягнень дітей у спеціальних навчальних закладах (досвід Дніпропетровської області) / І. М. Родименко // Дефектологія. – 2003. – № 1. – С. 7 – 10.
3. Скиба М. Є. Моніторинг якості навчального процесу у вищому закладі освіти: [монографія] / М. Є. Скиба, С. Г. Костогряз, Г. В. Красильникова. – Хмельницький: ХНУ, 2009. – 219 с.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с.
5. Тарасун В. В. Критерії оцінювання природничих знань дошкільників: теоретичне підґрунтя, можливості, перспективи / В. В. Тарасун // Дефектологія. – 2002. – № 4. – С. 7 – 10.
6. Хохліна О. П. Визначення показників ефективності освітнього процесу в допоміжній школі / О. П. Хохліна // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 7 – 10.

Косенко Ю.Н.

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СФОРМИРОВАННОСТИ ИСТОРИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ В УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ УЧЕНИКОВ

В статье обоснованы основные критерии определения сформированности исторических понятий у детей с нарушениями интеллекта, освещены уровни усвоения системы понятий по курсу и их количественные показатели, предложена формула определения общего уровня сформированности исторических понятий у отдельного ученика по каждому заданию.

Ключевые слова: умственно отсталые ученики, критерии оценки, исторические понятия.

Kosenko J.N.

CRITERIA FOR DETERMINING FORMATION HISTORICAL OF CONCEPTS IN MENTALLY RETARDED PUPILS

The article proved the main criteria for determining the formation of historical concepts in children with impaired intelligence, highlighted the level of assimilation of concepts the course and quantitative indicators, the proposed formula for determining the level overall formation of historical concepts in a in mentally retarded pupils on each task.

Key words: mentally retarded pupils, evaluation criteria, historical concept.

УДК 371. 811.161

Кричун С.В.

**ТЕКСТ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ**

Статтю присвячено аналізу тексту з його стилістичними, жанровими, структурними особливостями.

Ключові слова: текст, контекст, підтекст, ієрархія тексту, членованість, цілісність, зв'язність тексту.

Динамічний поступ суспільства неможливий без постійного та цілеспрямованого оновлення національної освіти, розробки та впровадження прогресивних технологій навчання молоді, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи мовного виховання як основи комунікативної культури особистості ХХІ століття.

Визначені положення зафіксовано в державних документах: Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, Державній цільовій комплексній програмі “Вчитель”, законі “Про освіту” та інших законодавчих актах.

Однією з тенденцій модернізації сучасного освітнього простору є впровадження нових технологій навчання на всіх рівнях: від дошкільних закладів освіти – середньої її ланки – до вищої школи.

Основною тенденцією в сучасних дослідженнях тексту є перехід від вивчення текстової інтегрованої структури до аналізу тексту як *комунікативної системи*, визначеної такими її складниками, як особистість мовця (автора) в сукупності його психологічних, ментальних, соціально-культурних, етнічних та ін. властивостей; адресат та його рівень сприймання, екстралінгвальні характеристики двох типів ситуації: того, про що йдеться в тексті, та того, що опосередковує його творення в соціокультурному контексті дійсності.

Саме в тексті інтегруються в найвищому прояві системна структурність мови, інтенційно зумовлені ознаки автора, його концептуальна сфера, що втілюється у гносеологічній сутності тексту, стратегії автора щодо адресата, його інтерпретанта. Структура мовної особистості та її маніфестація визначає класичну проблематику співвідношення мови і мислення, мови і дійсності, мови та соціальної взаємодії: отже, текст як втілення мовної особистості є інтегруючим феноменом лінгвістичної парадигми.

Мета статті – охарактеризувати текст як єдність, що складається з певних елементів, між якими існують різноманітні смислові та структурні зв'язки і відношення.

До проблеми тексту як продукту мовленнєвої діяльності зверталися лінгвісти (І. Гальперін, І. Кочан, Н. Кутіна, Л. Лосева, М. Мейєнова та ін.), психолінгвісти (В. Белянін, Л. Мурзіна О. Ревуцький Т. Ушакова та ін.), лінгводидакти (З. Бакум, О. Горошкіна, А. Нікітіна, С. Караман, О. Караман, Т. Коршун, М. Пентиліук та ін.).